

တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢအဖးအိၣ်ထီၣ်
သ့ၣ်ပှၢ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်
လၢကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးအပူၤ

တၢ်ဖးသ့ၣ်ညါဖုၣ်ကိၣ်

လၢနီၣ်ဝ့ဘၢၣ် ၂၀၁၉

တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢအဖးအိၣ်ထီၣ်

သ့ၣ်ပျၢ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၤ

လၢကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးအပူၤ

တၢ်ဂ့ၢ်ဖျၢၣ်ကိၣ်

လၢနီၣ်ဝ့ဘၢၣ် ၂၀၁၉ နံၣ်

တၢ်ကတိၤဆျၢန့ၣ်..... ၃

တၢ်ဂ့ၢ်အဂံၢ်ထံးစိပီၤ..... ၅

တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢ တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်ဒီး
တၢ်မၤစ့ၤလီၤသ့ၣ်ပျၢ်အကံၢ်အစီ..... ၇

မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျး..... ၇

တၢ်သ့ၣ်ရီၤဘၣ်..... ၁၀

တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤ..... ၁၁

လီၤဂံၢ်ထံးတမၢၣ်တဖၣ်..... ၁၃

တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်..... ၁၄

တၢ်လၢကရူၢ်ကရၢဘၣ်ထွဲကြးပၢ်သ့ၣ်ပၢ်သးဒီးကွၢ်ထံးဆိကမိၣ်..... ၁၅

- လၢကီၢ်စၢဖျိၣ်ပဒိၣ်အဂီၢ်..... ၁၆
- လၢခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်အဂီၢ်..... ၁၇
- လၢဘီမုၢ်သကိးဘီမုၢ်ကရၢမၤစၢတၢ်တဖၣ်အဂီၢ်..... ၁၇
- တၢ်ဂ့ၢ်ဒီးသန့တဖၣ်..... ၁၈

တၢ်ကတိၤဆူၤန့ၢ်

ကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးလီၢ်ကဝီၤအံၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်မံၤလၢ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိဖးဒိၣ် တဖၣ် အတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၢ် ဒီးလၢမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးအ့ၣ် (Southeast Asia) ဟီၣ်ကဝီၤအပူၤ တၢ်လီၢ်အံၤမ့ၢ်စ့ၢ်ကီး တၢ်လီၢ်အကျါတတီၤလၢ သ့ၣ်ပှၢ်အိၣ်တပ ယူၢ်ယီၤလၢတၢ်တမၤဟးဂီၤအိၤ အိၣ်တီၢ်ဝဲအအါကတၢ်အလီၢ်တတီၤန့ၢ်လီၤ. ဘၣ် ဆၣ်သန့ၣ်က့ မ့ၢ်လၢတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးအယိ တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ထီၣ်လၢ လီၢ်ကဝီၤ လၢ အအိၣ်ဒီးတၢ်မူတတၢ်အကလုာ်ကလုာ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်-က ညီဒီးကလုာ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢ လၢအမ့ၢ်ကလုာ်န့ၣ်ဖီၣ်စုကဝဲ (EAO) ဖးဒိၣ်တဖုလၢကီၢ် ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံး, မၤတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးဖဲ ၂၀၁၂ နံၣ် ဒီးတီၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲဝဲ က လုာ်န့ၣ်လၢအတူၢ်လိာ် ထံကီၢ်ဒီးတဘျီတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးတၢ်အၢၣ်လီၤအလံာ်ယံးယာ် Nationwide Ceasefire Accord (NCA) စးထီၣ်လၢ ၂၀၁၅ နံၣ်လံာ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်လီၤ တံၢ်လီၤမံ ဘၣ်ထွဲတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ် မ့ၢ်တအိၣ်သန့ၣ် က့ ကီၢ်ပူၤဒီးကီၢ်ချၢ ပှၤဘျၢလီၤစ့ ယုာ်ဒီးပှၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါတဖၣ် ထံၣ်န့ၢ်ဝဲမ့ၢ်ကျိၤဝဲ ကွၢ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အကလုာ်ကလုာ် ဖဲလီၢ်ကဝီၤအံၤအပူၤန့ၢ်လီၤ. ကတီၢ်အံၤ မ့ၢ် ကျိၤဝဲကွၢ်တၢ်မၤဖဲအါထီၣ်ဖဲလီၢ်ကဝီၤအံၤအပူၤ ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢ သ့ၣ်ပှၢ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတတၢ်ဖိအတၢ်လုာ်အိၣ်သးသမူအကျိၤ အကျဲ လၢအဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ ပှၢ်တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်အဖီခိၣ်, တၢ်အံၤမ့ၢ်စ့ၢ် ကီး တၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢခါဆူညါတၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ် တၢ်ဘၢအဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်တၢ်ပအပူၤ သ့ၣ်ပှၢ်လုာ်ဒိၣ်ပှၤဒိၣ်အိၣ်ဝဲ ဒီးမ့ၢ် တၢ်လီၢ်လၢ သ့ၣ်ပှၢ်န့ၣ်ဆၢၣ်အိၣ်တီၢ်အါကတၢ်အလီၢ် လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤန့ၢ်လီၤ. လၢ တၢ်န့ၣ်အယိ ဒ်တၢ်တၢ်အိၣ်အသိး တၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အိၣ်စ့ၢ်ကီးလၢ တၢ်ကမၤဂ့ၤ ထီၣ်တၢ်ပဆူရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပှၢ်အကျိၤအကျဲ လၢကဒုးအိၣ်ထီၣ်ကျဲၤခိၣ်ယီၢ် လၢတၢ် သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ.

တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပှၢ်ကျဲအသိ လၢအအိၣ်ဖျါထီၣ်ဖဲကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤ ထံးလီၢ်ကဝီၤအပူၤတဖၣ် အလီၢ်အိၣ်လၢ တၢ်ကမၤလိယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ် ဒီးတၢ် ကဟ်သ့ၣ်ဟ်သးအိၤ လၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါဒီးဖိၣ်လံာ်စံာ်အပျီပူၤ မ့ၢ်လၢတၢ်အံၤဘၣ်

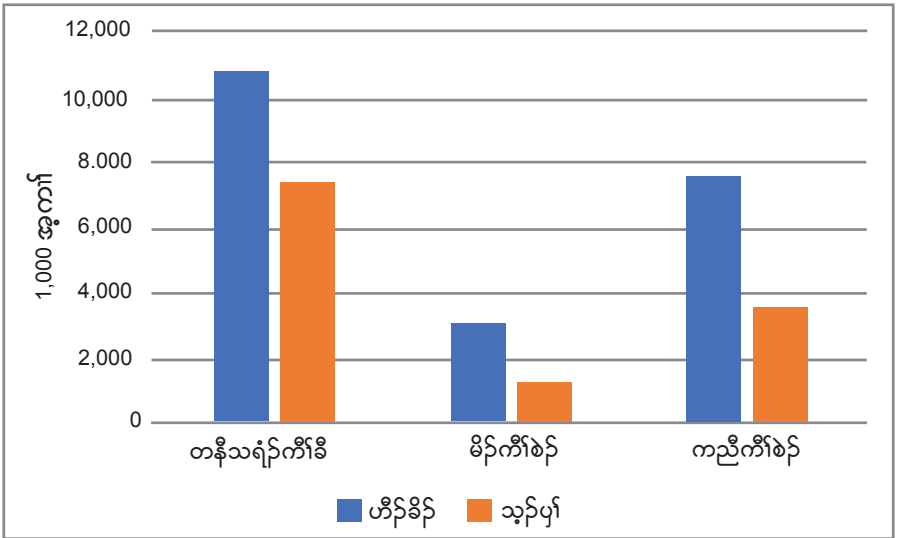
ထွဲဘၣ်ပးဒီးတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲ ဒီးမ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်တခါလၢကီၢ်ပယီၤ
အဂီၢ် ဒီးလီၢ်ကဝိဒိၣ်အဂၤအတၢ်မူတတၢ် တၢ်ကၢ်တၢ်ကျၢၤအဂီၢ်အယိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်တၢ်
ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢ တၢ်ဒီးန့ၢ်တ့ၢ်အိၤလၢတၢ်ကွဲးဒီးတၢ်ပၣ်ဖျါအဂၤတဖၣ်အပူၤ ဒီးတၢ်ပဲၣ်
ထံနီၤဖးအိၣ်တ့ၢ်အသိး, ဖီလံစံၣ်တၢ်ဒုးသ့ၣ်ညါဖုၣ်ကိၣ်အံၤ ထံၣ်န့ၢ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်မိၢ်ပျၢ်
လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ် တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်တဖၣ် အိၣ်ဝဲတဘျုးခါ လၢမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤ
ထံးအပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤ တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်မၤလဲၢ်ထီၣ်တၢ်
သ့ၣ်တၢ်ဖျးမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ် ဒီးဟံၣ်ဖိလီဖိပတီၢ်တၢ်သ့ၣ်ဆါအိၣ်ကျိး, ဒီးဟီၣ်ခိၣ်လီၢ်
လၢတၢ်ခးပနီၣ်လၢအမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကလီ V F V အလီၢ်, တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်
မၤ, လီၢ်ဂံၢ်ထံတမၢ်ဖးဒိၣ်, ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဖးဒိၣ် တၢ်မၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်အဂံၢ်ထံးစီၤပီၤ

ဖဲ ၂၀၁၀ နံၣ် ဒီး ၂၀၁၅ နံၣ်အဘၣ်စၤ လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးတဘျီအပတီၢ် ကီၢ်ပယီၤ မ့ၢ်ထံးကီၢ်တဘျီလၢ သ့ၣ်ပှ်လီၤမၢ်အါကတၢ်အကျါသဘျီတဘျီဒီး တနံၣ်အတီၢ် ပူၤသ့ၣ်ပှ်လီၤမၢ်အအ့ၣ်ကၢ် ၁.၃၅ ကကွၢ်, အခိပညီမ့ၢ်ဖဲ တနံၣ်အတီၢ် ပူၤကီၢ်ပယီၤအသ့ၣ်ပှ်လီၤမၢ် ၁.၇ မျးကယၤ (FAO 2015a) ဖဲကတီၢ်အံၤန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ်လၢ ၂၀၁၀ နံၣ်န့ၣ် တနံၣ်အတီၢ်ပူၤ ကီၢ်ပယီၤအသ့ၣ်ပှ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်အါ န့ၣ် အ့ၣ်ကၢ် ၁.၃ကကွၢ် (FAO, 2015b) န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၂၀၀၂-၂၀၁၄ အဘၣ်စၤ ကီၢ်ပယီၤအသ့ၣ်ပှ်လၢအဂ့ၢ်တဖၣ် လီၤမၢ်ခဲလၢၢ်အိၣ်ဖဲ အ့ၣ်ကၢ် ၅.၁၂ ကကွၢ် မ့ၢ်တမ့ၢ် ၁၁.၃ မျးကယၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်တယၢ်ကွၢ်လၢ သ့ၣ်ပှ်လီၤမၢ်သၢပူၤခံပူၤအကျါ မ့ၢ်တၢ်လီၤလၢတၢ်တဟ်ပနီၣ်အိၤလၢအမ့ၢ်သ့ၣ်ပှ်ပျံၤကွီၤ (Treue et. al. 2016:4) အလီၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ်အံၤဒုးန့ၣ်ဖဲလၢ သ့ၣ်ပှ်အတီၢ်လၢအအိၣ်ဒီးသ့ၣ်ဒိၣ်ဝၣ်ထီတဖၣ်လီၤမၢ်ဖဲအါမး, တကတီၢ်ပီၤသ့ၣ်ပှ်လၢအဘူတဖၣ်လီၤမၢ်အါထီၣ်စ့ၢ်ကီးဖဲ, ဒီးသ့ၣ်ပှ်ဟီၣ်ကဝီၤအဂ့ၢ်တဖၣ် လီၤမၢ်အါထီၣ်စ့ၢ်ကီးဖဲဒုးန့ၣ်လီၤ. အနံၣ်၂၀ အတီၢ်ပူၤ တၢ်ဆီတလဲဒီးဆူးကါသ့ၣ်ပှ်ဆူ တၢ်အဂ့ၢ်အဂၤအဂီၢ်တဖၣ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ် လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဖဲအံၤအယီၤ အလီၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်ဃုသ့ၣ်ညါအါထီၣ် တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်သ့ၣ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိဘၣ်ထွဲ တၢ်ဆူးကါသ့ၣ်ပှ် ကဝီၤလၢ တၢ်အဂ့ၢ်တဖၣ်အဂီၢ် ဒီးသ့ၣ်ပှ်အကံၢ်အစီၤစုၤလီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. (Kissinger 2017:35).

ဖဲ ၂၀၁၀ နံၣ်, တနီၤသရံၣ်ကီၢ်ခိၣ်ဒီးကညီကီၢ်ဖဲတၢ်လီၤသၢပူၤခံပူၤန့ၣ်အိၣ် ကျၢၢ်ဘၢဒီးအသးလၢသ့ၣ်ပှ်တဖၣ်, ဖဲအဖျါလၢတၢ်န့ၣ်ဖျါ ၁ အသိး. ခဲအံၤ, အနံၣ်တဆံဝံလီၢ်ခံ, တၢ်နၢ်လၢသ့ၣ်ပှ်အတၢ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်ကအါထီၣ် လီၤဆီဆီဒုး တၢ် ခီဖျိလၢတၢ်လဲထီၣ်လဲထီတၢ်မၤဖးဒိၣ် လၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်ဖဲတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခး အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

Source: MIMU and PSF (2016)

တၢ်န့ၣ်ပှ် ၁. ဟီၣ်ကဝီၤလၢအကျၢၢ်ဘၢအသးလၢသ့ၣ်ပှ် ဖဲကီၤပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံး, ၂၀၂၀.

ကညီကီၤစဲၣ် ၄၀ မျးကယၤယၣ်ယၣ်န့ၣ် အိၣ်ကျၢၢ်ဘၢအသးလၢသ့ၣ်ပှ် န့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပှ်ပျံၤကွီၤအိၣ်ပဲ အူကၢၢ် ၁.၁၁ ကက္တံၢ်, သ့ၣ်ပှ်လၢအအိၣ်လၢသ့ၣ်ပှ် ပျံၤကွီၤချၢ (protected public forest (PPF)) အူကၢၢ် ၁.၁ ကက္တံၢ်, သ့ၣ်ပှ်ဟီၣ်ကဝီၤခဲလၢအိၣ်ပဲ အူကၢၢ် ၂.၂၂ ကက္တံၢ်, သ့ၣ်ပှ်ပျံၤကွီၤလၢတၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်အီၤခဲလၢအိၣ်ပဲ ၈၆ တီၤန့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပှ်ဟီၣ်ကဝီၤတဖၣ်အံၤ တပၣ်ယုၣ်ဒီး ခုၣ်အဲၣ်ယုၢ်အသ့ၣ်ပှ်ပျံၤကွီၤလၢအလဲၤဘျးန့ၣ်လီၤအသးလၢ ကီၤပယီၤပဒိၣ် အသ့ၣ်ပှ်ပျံၤကွီၤအဆၢတဖၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်တၢ်ယီၤထံၣ်သ့ၣ်ညါစီၤစိလၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢ Treue et al. (2016) အသိး. ဖဲ ၂၀၀၅-၂၀၁၅ နံၣ်အတီၢ်ပူၤ, သ့ၣ်ပှ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်လၢ ကညီကီၤစဲၣ်အပူၤအိၣ်ပဲ ၂.၈ မျးကယၤ, ဒီးမ့ၢ်ပဲသ့ၣ်ပှ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်အါကတၢ်အကျၢ ၈ တီၤတတီၤ လၢကီၤပယီၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်တၢ်ယီၤထံၣ်သ့ၣ်ညါလၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤ ဖဲတယံၣ်တမိၢ်ဒီးဘၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ် လၢ Tun Tun Thein (2019) အိၣ်အသိး, ဖဲ ၂၀၁၀-၂၀၁၈ အကတီၢ် ကညီကီၤစဲၣ်အပူၤ သ့ၣ်ပှ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်ပဲ ၅ မျးကယၤ, တကတီၢ်ယီၤ သ့ၣ်ပှ်အကၢ်အစီၤစူၤလီၤကွံၣ် (သ့ၣ်ဒိၣ်ဝၣ်ဒိၣ်စူၤလီၤကွံၣ်) ၃ မျးကယၤ

၆ တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်ပှ်ဟးဂီၤ

န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ထီၣ်သၤတြီၤဒီးသ့ၣ်ပျၢ်အတၢ်လီၤမၤဖဲ ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၢ်တၢ်ပၤဟီၣ်ကဝီၤ ကီၢ်ရၣ်တဖၣ်အပူၤ န့ၣ်ယၢ်ကီၢ်ရၣ် မ့ၢ်ကီၢ်ရၣ်တဘျီၣ်လၢ သ့ၣ်ပျၢ်လီၤမၤအါက တၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤဒီးကီၢ်က့ၣ်တဲၣ်ကီၢ်ဆၢ သ့ၣ်ပျၢ်တဖၣ်လီၤမၤဖိးလီၤဟံၣ်လီၤ ပျီၤ လၢန့ၣ်တတီၤ လၢအံၤတတီၤအိၣ်အါထီၣ်ဝဲ လီၤဆိၣ်တၢ်တၢ်လီၤလၢအဘူးဒီး ကျဲမ့ၢ်ဖးဒိၣ်လၢအမ့ၢ် တၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအကျဲၤ ဒီးတၢ်န့ၣ်လီၤခိၣ်ကီၢ်တဖၣ် (Treue et al. 2016:4) န့ၣ်လီၤ.

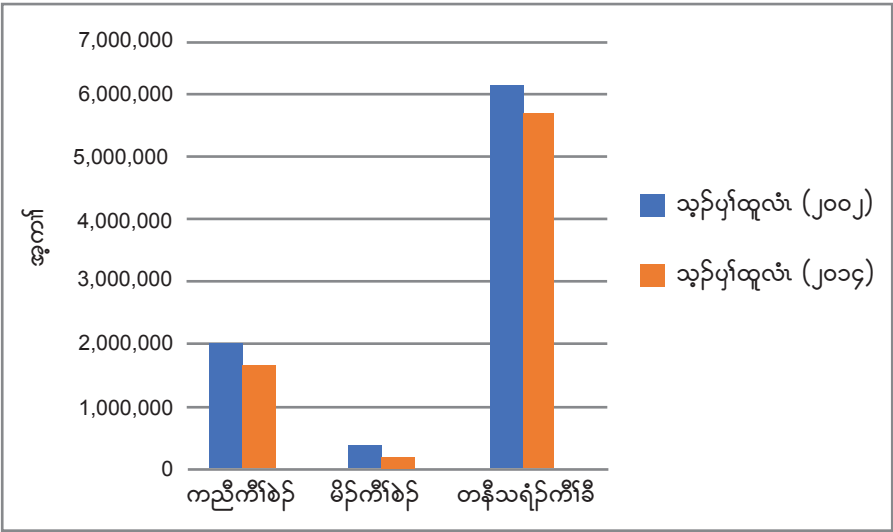
တၢ်ဂ့ၢ်အိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢ တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်ဒီးတၢ်မၤဖျၢ်လီၤ သ့ၣ်ပျၢ်အကံၢ်အစီ

မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျး

တၢ်မၤလဲၢ်ထီၣ် မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးတဖၣ်န့ၣ် တၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤလၢ အမ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်အိၣ်ပျၢ်အိၣ်ထံးခိၣ်ဘိတခါလၢ အဆိတလဲၤသ့ၣ်ပျၢ်ဟီၣ်ကဝီၤဆူတၢ် ဖံးအိၣ်မၤအိၣ်အလီၢ် ဒီးတၢ်ထုးထီၣ်သ့ၣ်အလီၢ်တဖၣ် (Woods 2015) န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ဆါအိၣ်တၢ် ဒီးတၢ်ကဆူးကါဟီၣ်ခိၣ်လၢ အဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်အီၤလၢဟီၣ် ခိၣ်ကလီ (Vacant, Fallow and Virgin (VFV)) ဒီးသ့ၣ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲအဂၤ (other woodlands) တဖၣ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢအကဲထီၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢ သ့ၣ်ပျၢ်လၢအအိၣ် တီၢ်ဒီးတဖၣ်အဖိခိၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤ တၢ်မၤပျီၤဟီၣ်ခိၣ်လီၤလၢတၢ် သ့ၣ်တၢ်ဖျးအဂီၢ်တဖၣ် တၢ်မၤအီၤဖဲ ပဒိၣ်သ့ၣ်ပျၢ်ဟံၣ်ကီၤ (Permanent forest estate) အပူၤဒီးအချၢ, သနံၣ်က့ သ့ၣ်ပျၢ်တဖၣ်အံၤ အတၢ်လီၤဆိၣ်လိာ်သးအိၣ်ဒ် လဲၣ်န့ၣ် တၢ်တနၢ်ပၢ်အီၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ် (Kissinger 2017:44). Treue et al. (2016) ထံၣ်ဝဲလၢ ကီၢ်ပယီၤဒီးတဘျီၣ်ညါအပူၤ သ့ၣ်ပျၢ်အိၣ်အလီၢ်လၢအကဲထီၣ် က့ၤတၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးအလီၢ်အိၣ်ဝဲ အ့ၤကၢ် ၂.၄၄ ကကွၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၂၀၀၂-၂၀၁၄ အတီၢ်ပူၤတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် တၢ်သ့ၣ်ဆါအိၣ်တၢ်အလီၢ် အ့ၤကၢ် ၁.၃၂ ကကွၢ် ဒီးမ့ၢ် တၢ်လၢအမၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်အိၣ်ကတၢ်န့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပျၢ်လၢတၢ်တတြီၤဒီးတၢ်တဟံၣ် ပနီၣ်အီၤ (Unclassified forests) ဒ်အမ့ၢ်တၢ်လီၤလၢ သ့ၣ်ဒိၣ်ဝဲဒိၣ်အိၣ်တီၢ်စ့ၤအ လီၢ်တဖၣ်မ့ၢ်တၢ်လီၤလၢ တၢ်ဒုးကဲထီၣ်အီၤဆူ တၢ်သ့ၣ်ဆါအိၣ်တၢ်အလီၢ်အအါ

ကတော် (Woods 2015) နှင့်လီး. ခါဆူညါတၢ်ထံၣ်အိၣ်ဝဲလၢ တၢ်မလဲၣ်ထီၣ်တၢ် သူၣ်တၢ်ဖးမၢ်ကျိၤဝဲကွၢ် ဇီးဟံၣ်ဃီပတီၢ်တၢ်သူၣ်ဆါတၢ်တဖၣ်န့ၣ် ကမ့ၢ်တၢ်လၢ အဖးအိၣ်ထီၣ်တၢ်မဟးဂီၤဇီးမလီၤမၢ်သ့ၣ်ပှၢ်အါမး လီၤဆီဆီဒၣ်တၢ် မ့ၢ်လၢတၢ်ကူ လဲၣ်မကလၢကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်ဇီးကီၢ်ပယီၤအါထီၣ်အယီ (Kissinger 2017) နှင့်လီး. အဒိန့ၣ်, ဝဲတၢ်သံကွၢ်ပှၢ်လၢကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤ ဘၣ်ထွဲတၢ်ဘျၢလီၤစ့တၢ်မအေခါ ပှၢ် ၅၀ မျးကယၤစံးဆာဝဲလၢ တၢ်ဘျၢလီၤစ့လၢ တၢ်သူၣ်တၢ်ဖျးတၢ်မန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်တ ခါလၢတၢ်န့ၢ်ဘၣ်အဘျး (DICA 2017:77) နှင့်လီး.

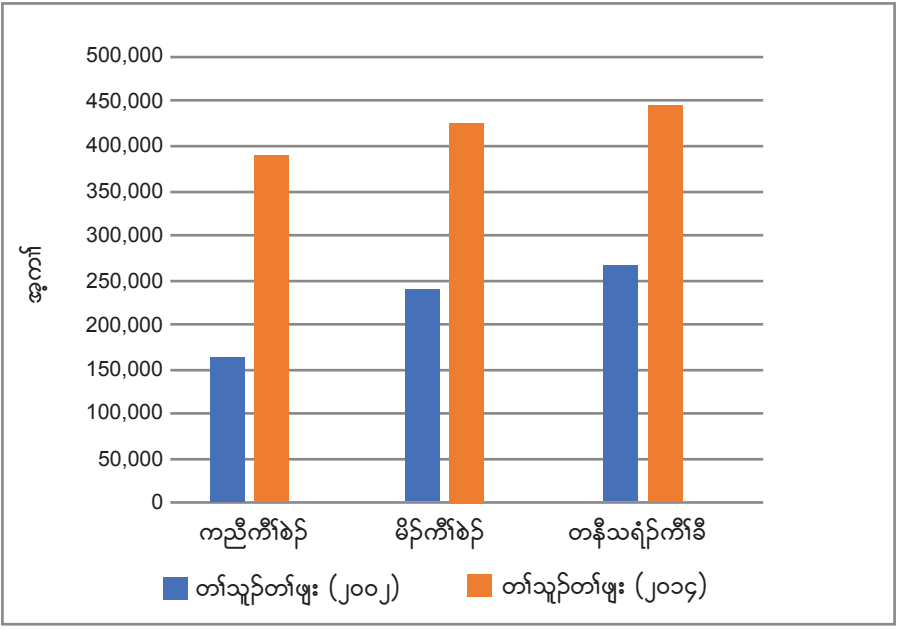
Bhagwat et al. (2017) မစီစိဝဲတၢ်ဃီထံသ့ၣ်ညါ ဘၣ်ထွဲ တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ် ထံးခိၣ်ဘိလၢ အဖးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်ပှၢ်အတၢ်ဟးဂီၤဇီးလီၤမၢ်တဖၣ်, တၢ်ဟ်ဖျါ ၂ ဇီး တၢ်ဟ်ဖျါ ၃ လၢလၢ် ငးန့ၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲသ့ၣ်ပှၢ်အတၢ်ဆီတလဲအသး ဝဲ ၂၀၀၂ ဇီး ၂၀၁၄ အဘၣ်စၢ, တဘျီဃီ တၢ်မလဲၣ်ထီၣ်တၢ်သူၣ်တၢ်ဖျးအလီၢ်ဖဲ ကညီကီၢ်စဲၣ်, တလၢကီၢ်စဲၣ် ဇီးတနီၤသရံၣ်ကီၢ်ခိအပူၤန့ၣ်လီး. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအံၤမ့ၢ်တဖးဘျးစဲဝဲ တၢ်မလဲၣ်ထီၣ်တၢ်သူၣ်တၢ်ဖျး ဇီးသ့ၣ်ပှၢ်လီၤမၢ်လီၤလီၤသန့က့ တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဘျးစဲလိာ်အသးသ့န့ၣ်လီး.

Source: Bhagwat et al (2017)

တၢ်ဟ်ဖျါ ၂, သ့ၣ်ပှၢ်ထူလံးတၢ်ဆီတလဲအသး ဝဲ ၂၀၀၂ ဇီး ၂၀၁၄ န့ၣ်အဘၣ်စၢ ဝဲကီၢ်ပယီၤမၢ်ထီၣ်ကလံးထံး ဟီၣ်ကဝီၤအပူၤ.

၈ တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢအဖးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်ပှၢ်ဟးဂီၤ

Source: Bhagwat et al (2017)

တပ်ဖွဲ့ ၃ ကိုယ်စားပြုထိပ်ကလေးထုံး တပ်သျှင်တပ်ဖွဲ့တစ်ဆီတလဲသးအလီၣ်
 ၆ ၂၀၀၂ ဒီး ၂၀၁၄ အဘျဉ်စာ။

ကညီကီစံအပူ ဟီၣ်ခိၣ်လၢ အဘၣ်တပ်ပနီၣ်အီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ကလီ V F V ဒီး သျှင်တပ်လီၢ်တၢ်ကျဲန့ၣ် အိၣ်ဝဲ ၃.၁ ကကွၢ်, တၢ်လီၢ်အံၤအကျါ ၃၅,၀၀၀ အ့ၣ်န့ၣ် ဘၣ်တပ်ပနီၣ်အီၤလၢ တပ်သျှင်တပ်ဖွဲ့မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အလီၣ် (သနၢ်က့တၢ်တီၢ်အိၣ်လၢ တၢ်ကမၤအီၤ အိၣ်ဒံးဒၣ်ထဲ ၄၅ မျးကယၤ), ဒီးလၢတၢ်ကဆဲးမၤ တပ်သျှင်ဆါတၢ်အလီၢ်ဖးဒိၣ်အဂီၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကလီ V F V အိၣ်တီၢ်အါန့ၣ် ဒံး အ့ၣ်န့ၣ် ၃ ကကွၢ်န့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်ကလီလၢ အအိၣ်တီၢ်ဒံးတဖၣ်အံၤ ပှၤမၤမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တဖၣ် ဂုၢ်ကျဲးစး မၤန့ၢ်ဝဲလၢ ကသျှင်ဆါအိၣ်တၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢကညီကီစံအပူ တၢ်မုၢ်တၢ်ဘိလၢတပ်သျှင်အီၤအအါကတၢ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲဘု ဒီးခံခါတခါန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲဘုလၢတပ်သျှင်တၢ်အီၤလၢ ဟီၣ်ခိၣ်အအ့ၣ်န့ၣ် ၅၂,၀၀၀ ၆ ၂၀၁၆ ဒီး ၂၀၁၇ နံၣ် အတီၢ်ပူ (DALMS 2017) န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သျှၢ်ရီၤဘၢၣ်

ရီၤဘၢၣ်မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်မၤန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်မိၢ်ပျၢ်အခီၣ်ထံးခီၣ်ဘိတခါလၢအဖးအိၣ်ထီၣ် တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်, သန့ၣ်က့ၤဒီးတၢ်အံၤ တၢ်ကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်အါ လီၤဆိဒ်တၢ် ဝဲရီၤဘၢၣ်အပူၤလီၤဖဲ ၂၀၀၈ အလီၢ်ခဲန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထီၣ်ကလံးထံးအပူၤ နီၤအမ့ၢ်တလၢကီၢ်ဖဲ, ကညီၤကီၢ်ဖဲ နီၤတနီၤသရံၣ်ကီၢ်ခိတဖၣ်အပူၤ မ့ၢ်တၢ်လီၢ်လၢ တၢ်သျှၢ်ရီၤဘၢၣ်အအါကတၢ် နီၤဖဲ ၂၀၁၄-၂၀၁၅ နံၣ်အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ် ရီၤဘၢၣ်လၢတၢ်ထုးထီၣ်ဆါအထုးသ့တဖၣ် ၈၀ မျးကယၤန့ၣ် ဟးထီၣ်ဖဲလီၢ်ကဝီၤအံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. အပူၤကွၢ်တဆံနံၣ်အတီၢ်ပူၤ တၢ်သျှၢ်အါထီၣ်ရီၤဘၢၣ်လၢကီၢ်ပယီၤကလံးစိး (က့ၣ်ဒီးယီၤဒိၣ်ကီၢ်ဖဲ) မ့ၢ်အါထီၣ်သန့ၣ်က့ တကတီၢ်ယီ တၢ်သျှၢ်ရီၤဘၢၣ်လၢ မ့ၢ်ထီၣ်ကလံးထံးအပူၤ အါထီၣ်ဝဲခံးန့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်လၢတၢ်သျှၢ်အါထီၣ်ရီၤဘၢၣ်လၢတၢ်လီၢ်တဖၣ်အံၤအယီၤ နီၤဖဲအိၣ်ထီၣ်ဝဲတၢ်မၤလီၤမိၢ်သ့ၣ်ပျၢ် (Republic of the Union of Myanmar 2015, Kissinger 2017:112) န့ၣ်လီၤ. သန့ၣ်က့ ရီၤဘၢၣ်အမ့ၢ်သ့ၣ်တကလုာ်အသိး တၢ်မ့ၢ်သျှၢ်အါလၢ တၢ်လီၢ်လၢသ့ၣ်ပျၢ်ဝဲၣ်ပျၢ်တအိၣ်လၢအလီၢ်န့ၣ် ဘၣ်တဘၣ် တၢ်လီၢ်အဲၣ်န့ၣ်အဖီၣ်ကီၤယၢ် ခၣ်ဘိၣ် (carbon) ကန့ၣ်အါထီၣ် နီၤကကျၢ်ဘၢဝဲ တၢ်လီၢ်အဲၣ်အံၤကစီၤဒီး, သန့ၣ်က့ တမ့ၢ်လၢ ကကဲထီၣ်တၢ်အကမၤစၢၤလၢ တၢ်မူတဝါအဂီၢ် နီၤအမ့ၢ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢအိၣ်တၢ်အလီၢ်, တၢ်ဟးထီၣ်လၢသ့ၣ်ပျၢ်ပူၤလၢတမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် (non-timber forest products (NTFPs)) လၢပူၤလီၢ်ကဝီၤဖိ နီၤသန့ၣ်သးလၢ အတၢ်လုာ်အိၣ်သးသမူအဂီၢ် အဒိ သ့ၣ်မ့ၢ် နီၤကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲတဖၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢကညီၤကီၢ်ဖဲအပူၤ ရီၤဘၢၣ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်ထုၣ်လၢ ပူၤသျှၢ်အါအအါကတၢ်, ဝဲလၢအိၣ်ဝဲအါန့ၣ်ဒီး အ့ၤကၢ် ၂၅၀,၀၀၀ လၢဖၣ်အၣ်ဒီးကီးကရံးအပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢကီးကရံးအပူၤ တၢ်သျှၢ်ရီၤဘၢၣ်အိၣ်ဝဲ ၁၅၂,၀၀၀ အ့ၤကၢ် နီၤအဂၤ ၁၀၃,၀၀၀ အ့ၤကၢ်န့ၣ် တၢ်သျှၢ်အါဖဲ ဖၣ်အၣ်ကီၢ်ရၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၂၀၁၆ န့ၣ်, စ့ၣ်ကပူၣ်အခိပနံၣ်ခံဖဲ န့ၣ်လီၤမၤတၢ်ဘၣ်ထွဲ တၢ်မၤဂ့ၢ်ထီၣ် တၢ်သျှၢ်ဆါရီၤဘၢၣ်တၢ်မၤ အကျိၤအကျဲတဖၣ် ((DICA 2017:10)) န့ၣ်လီၤ.

၂၀၁၂ အတီပူန့ၣ် တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်လံာ်ပျဲလၢ တၢ်ကသ့ၣ်အါထီၣ်ရီၤဘၣ် ၂၀,၁၉၄ အ့ၤကၢၤလၢ ကညီၤကီၢ်စဲၣ်အပူၤ ဒီးၤ၅၉,၅၀၄ လၢတလၢကီၢ်စဲၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢကညီၤကီၢ်စဲၣ်အပူၤန့ၣ် တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢ တၢ်ကသ့ၣ်ဝဲရီၤဘၣ်တလီၢ်တုၤ ၉၈ အ့ၤကၢၤ, သန့ၣ်က့ၤ ဝဲတလၢကီၢ်စဲၣ်အပူၤ တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်သ့ၣ်ရီၤဘၣ်အ ကီၢ် ဟီၣ်ခိၣ်တလီၢ် န့ၣ်ဒၣ် ၈.၁ အ့ၤကၢၤ (JICA 2013) န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤမ့ၢ်လၢပုၤ သ့ၣ်ရီၤဘၣ်ဝဲ တလၢကီၢ်စဲၣ်အပူၤတဖၣ် အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဒၣ်ဟံၣ်ဖိယီဖိသ့ၣ်အပ တီၢ်, ဘၣ်ဆၣ်သန့ၣ်က့ၤ မ့ၢ်လၢကညီၤကီၢ်စဲၣ်အပူၤတခီ တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်က သ့ၣ်ရီၤဘၣ် လၢဟံၣ်ဖိယီဖိအဟီၣ်ခိၣ်အပတီၢ် ဒီးတၢ်သ့ၣ်ဝဲလဲၢအပတီၢ်အယီၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤ

တၢ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်မၤ မၤဘၣ်ဒိသ့ၣ်ပှၢ်အဂ့ၢ်န့ၣ် ALARM ဟံၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲ ဝဲတယံာ်တမီၢ်အတီၢ်ပူၤ ဒီးတၢ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်ဟံၣ်ဖျါအဆိက တၢ်တခါလၢကမ့ၢ်သ့ၣ်ညါ ဘၣ်ထွဲတၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအလီၢ်အကျဲတ ဖၣ်လၢကီၢ်ပယီၤဒိတဘ့ၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဟံၣ်ဖျါတဘ့ၣ်လၢ ဘၣ်တၢ်ကွဲးအီၤလၢ Connette et al. (2016), ဒ်အန့ၢ်ဘၣ်ဝဲ တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢ ALARM အိၣ်အသိး, တယၢ်ဝဲလၢ ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလီၢ်ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲ ၁၁၃,၆၀၀ အ့ၤကၢၤ, အကျါ ၃၂ မျးကယၤန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလၢ အမၤပျီၤကွံာ်တၢ်ခဲလၢာ် လၢတၢ်မ့ၢ် တၢ်ဘိ တအိၣ်တီၢ်နီတမံၤလၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဟံၣ်ဖျါအံၤ ထံၣ်ဝဲလၢ တၢ်လီၢ်အဂၤ ၉၁,၄၀၀ အ့ၤကၢၤ ဒ်အဟီၣ်ခိၣ်န့ၣ်ဆၣ်တၢ်အိၣ်သးအိၣ်အသိး ဘၣ်တဘၣ် ခါဆူ ညါ တၢ်ကမၤဝဲ တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ထုးတၢ်တီၤန့ၣ်လီၤ. သန့ၣ်က့ၤ တၢ်အံၤ တၢ်ကဘၣ် ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်န့ၣ်လီၤ. ALARM တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါအံၤ တဟ် ဖျါထီၣ်ဝဲလၢ တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤတဖၣ် အိၣ်လၢ သ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကွီၤအပူၤထဲ လဲၣ် ဒီးအိၣ်လၢသ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကွီၤအချၢထဲလဲၣ် ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်ကီၢ်စၢဖျိၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီခဲအံၤအိၣ်အသိး, သ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကွီၤတဘ့ၣ်အပူၤ တၢ်မ့ၢ်မၤတၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤန့ၣ် ပှၢ်အံၤ တၢ်ကဘၣ်ထုးထီၣ်ကွံာ်အမံၤ လၢ သ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကွီၤအစရီပူၤ မ့ၢ်ဝံၤမး တၢ်စးထီၣ်မၤဟီၣ်လၢသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. Enters

(2017) စံးဝဲလၢတၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤတဖၣ် တၢ်မၤအီၤဖဲ သ့ၣ်ပှၢ်ကျါ, သန့က့ အါတက့ၢ်အိၣ်ဝဲလၢ သ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤက့ၢ်အပူၤဒီးသ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤက့ၢ်အချၢန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ကထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ် တၢ်ကဘၣ်မၤဃုာ် တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ် ဒီးအမ့ၢ်ကျဲးဒီးပှၢ်တၢ်ချၢ ဟဲန့ၣ်လီၤအိၣ်အါထီၣ်အဃိ တၢ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်လၢအဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးအါထီၣ် သ့ၣ်ပှၢ်တဖၣ် (Enters, 2017:11) န့ၣ်လီၤ.

၆ ALARM တၢ်ဃုာ်ထံၣ်သ့ၣ်ညါအတၢ်ဟ်ဖျါအိၣ်အသိး လၢကညီကီၢ်စဲၣ်, တလၢကီၢ်စဲၣ်ဒီးတနီၤသရံၣ်ကီၢ်ဒိၣ်အပူၤ တၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလီၢ်အိၣ်ဝဲ ၃,၀၀၀, ဒီးမၤဘၣ်ဒိဝဲဟီၣ်ခိၣ်လီၤလီၤအိၣ်ဝဲ ၇,၇၀၀ အ့ကၢ် (Connette et al. 2016) န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သန့က့ မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးတၢ်လီၢ်ဟီၣ်ကဝီၤတဖၣ် တမ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်လၢ တၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤဘၣ် ဒီးတၢ်မ့ၢ်ထီၣ်သတြီၤလၢတၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢ ကီၢ်ပယီၤဒီးတဘျီန့ၣ် အိၣ်ဒုၣ်ထဲ ၄ မျးကယၤ (Enters 2017:12) န့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီၤ ၆၃ ကလုာ် လၢတၢ်ထံၣ်န့ၣ်အီၤဖဲ ကီၢ်ပယီၤအပူၤတဖၣ်န့ၣ် ၂၂ ကလုာ်န့ၣ် အိၣ်စ့ၢ်ကီးဝဲဖဲ ကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ခါဆူညါ ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ် တၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလၢကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤ ကအါထီၣ်သ့ မ့ၢ်လၢ တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်ကထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၣ်တ့ၢ်လံ ၁၆၄ တီၤအဃိ (DICA 2017:40) န့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီၤလၢ တၢ်ထူးထီၣ်အီၤဖဲကညီကီၢ်ပူၤတဖၣ် ပၣ်ဃုာ် အဲၣ်ထံၣ်မိၢ်နံၣ်(antimony ore) ဖဲမဲၢ်ကသး, သၣ်ဗျုၣ်, ကွဲး, ဒီးဖဲ ကျဲးအစ့းကွဲးကီၢ်ဆၣ်, ဃိၣ်သၢဖျါန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်စ့းဖဲဂျၢၣ် (gypsum) ဘၣ်တၢ်ထံၣ်န့ၣ် လၢလုၢ်ပျဲၢ်ကီၢ်ဆၣ်အပူၤ, လၢၢ်ထုၣ် (limestone) အါတက့ၢ်တၢ်ထံၣ်န့ၣ်အီၤဖဲ (ဖဲမ့လုၢ် တီၢ်ကလု), ကြဲးနဲး (granite) ဘၣ်တၢ်ထံၣ်န့ၣ်လၢသၣ်ဒီးကွဲးကီၢ်ဆၣ်န့ၣ်အသိးလၢၢ်သ့ၣ်လး, ထုထးစတၢ်ထံးဝါ (tin-tungsten) ဒီးထးဝါ (zinc) တဖၣ် တၢ်ထံၣ်န့ၣ်စ့ၢ်ကီးအီၤဖဲသၣ်ဒီးကွဲးကီၢ်ဆၣ်န့ၣ်လီၤ. (DICA 2017:15-16).

လီဂ်ထံတမာ်တဖၣ်

တၢ်ဘၣ်ထီၣ်လီဂ်ထံတမာ်န့ၣ် မၤဘၣ်ဒိဝဲသ့ၣ်ပှၢ်လၢ ကျဲအလုၣ်ကလုာ် ခိဖျိလၢ ထံဒိၣ်ဘျၢတၢ်, ထံကျိဆီတလဲသး, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်အကလုာ်ကလုာ် နီအမ့ၢ်ကျဲလၢတၢ်ကနုာ်လီၤဟးထီၣ်အဂီၢ်, တၢ်ထီထီၣ်လီမ့ၢ်အုပျံၤအကျိၤဒီးအဂၤ တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လီဂ်ထံတမာ်တၢ်တီၢ်ကျဲလၢ တၢ်တီၢ်ပာ်တၢ်လံအီၤ ဒီးတၢ်ပတံ ထီၣ်အီၤအလီၢ်တဖၣ်ထံကလုာ်ဘၢတၢ်, ကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး သ့ၣ်ပှၢ်ဒဲလဲၣ်န့ၣ် က ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ ထံတမာ်တၢ်တီၢ်ကျဲလၢတၢ်တုၤအီၤတခါဒီးတခါ အိၣ်ဒဲ လဲၣ်အဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘီမ့ၢ်သကိးဘီမ့ၢ်ကျိၣ်စုတၢ်မၤသကိးကရူၢ် (International Finance Corporation (IFC) လၢ အဘၣ်ထွဲဒီး ဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ်စုတၢ် (World Bank) စံးဝဲ ခိဖျိ ထံတမာ်လၢအအိၣ်ပာ်တၢ်လံ ဒီးထံတမာ်လၢတၢ်တုၤအီၤအဖၢမ့ၢ် တဖၣ်အယိ ထံဒိၣ်ဘျၢတၢ်လံတၢ်လီၢ်ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲ ၃၄၃,၅၀၀ အ့ကၢ် ဖဲအုၣ်ရၣ်ဝဲဒ် ဒီးပျဲလိာ်ကျိအထီၣ် တလီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ခါဆူညါ ထံတမာ်တၢ်တီၢ်ကျဲလၢတၢ် ကမၤအီၤလၢ အိၣ်ရၣ်ဝဲဒ်ဒီးယိာ်လိာ်ကျိလၢအအိၣ်ဝဲ မ့ၢ်ထီၣ်ကလံထံအပူၤတဖၣ် ထံကဒိၣ်ဘျၢအါထီၣ်တၢ်လီၢ် ၆၂၃,၄၀၀ အ့ကၢ် (IFC, MOEE and MONREC 2017) န့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၂၀၀၂ ဒီး၂၀၁၄ အဘၣ်စၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ် လၢသ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကျိၤဒီးသ့ၣ် ပှၢ်ပျံၤကျိၤအချၢ ထံဟဲအါထီၣ်ဝဲ ၆၂ မျးကယၤ, တၢ်လီၢ် ၃၃၅,၆၀၀ အ့ကၢ်လီၤ ဘျၢကွံာ် (Treue et al. 2016) န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအခိပညိမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် လီၢ်ဂံၢ်ထံတမာ်တဖၣ် ဘၣ်တၢ်မၤအီၤဖဲ ပဒိၣ်သ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကျိ (protected state forest areas), (Kissinger 2017:54) န့ၣ်လီၤ. Woods (2015a) ဟံဖျါဝဲလၢ ၂၀၁၁ ဒီး ၂၀၁၂ အပူၤ တၢ်မၤပျီကွံာ်ဝဲသ့ၣ် ၁၁၀,၇၇၇ ခုဘုးမံထၢၣ်ခိဖျိလၢတၢ် တုၤထီၣ် ထံတမာ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအယိန့ၣ်လီၤ.

စးထီၣ်လၢ အပူၤကွံာ် ၂၀ နံၣ် အတီၢ်ပူၤလံလံ ပှၢ်တုၤလီဂ်ထံတမာ် တဖၣ် အဲၣ်ဒီးဟဲန့ၣ်လီၤတုၤထီၣ်လီဂ်ထံတမာ်ဖဲ ယိာ်လိာ်ကျိန့ၣ်, ဒီးဖဲတၢ်ပတုာ် တၢ်ခးဝံၤအလီၢ်ခဲ အဝဲသ့ၣ်အဲၣ်ဒီးဟဲန့ၣ်လီၤဝဲအါထီၣ်န့ၣ်လီၤ. ထံဒိၣ်ဘျၢတၢ် လံ မ့တမ့ၢ်ကဒိၣ်ဘျၢတၢ်လီၢ် ၂,၅၀၀ အ့ကၢ် ခိဖျိလၢ လီဂ်ထံတမာ် လၢတၢ် တုၤအီၤဝဲ မ့တမ့ၢ် တၢ်တုၤအီၤအဖၢမ့ၢ်တဖၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. တၢ်မ့ၢ်တုၤထီၣ် ထံတ

မာ်အဂ ၁၅ ဖျာ် ဒ်တံာ်တိတ်အိၣ်အသိး လာအပၣ်ယုၣ် ဝဲကံ့, ဟးကံ့ဒီးဒါဝှာ် တဖၣ်ဖဲ ယိၣ်လိာ်ကျိၣ်န့ၣ် တံာ်လိာ်အဂ ၂၆၈,၈၅၀ အ့ကံာ် အလီၤဘျာ်အါထီၣ်ဝဲ (IFC, MOEE and MONREC 2017) န့ၣ်လီၤ. တံာ်တိတ်ကျဲတဖၣ်အံၤ မ့ၢ်ကဲ ထီၣ်အသးန့ၣ် ကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤ သ့ၣ်ပျာ်ကလီၤမာ်အါမး ဒီးသ့ၣ်ပျာ်အကံာ်အစီ တဖၣ်ကစ့လီၤစ့ၢ်ကီး မ့ၢ်လၢ တံာ်ကတုၤထီၣ်ယုၣ်ကျဲ, မ့ၢ်အူကျိၣ်, ပျာ်တံာ်ချာ်ကဟဲ န့ၣ်လီၤအိၣ် ဒီးတံာ်ဂ့ၢ်လၢအကပိာ်ထွဲထီၣ် အခံအဂတဖၣ်အိၣ်အါမံၤအယိၣ်န့ၣ်လီၤ.

တံာ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်

တံာ်ဂ့ၢ်တံာ်ကျိၣ် ဘၣ်ထွဲသ့ၣ်ပျာ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမာ် ခိဖျိလၢတုၤထီၣ်တံာ်သ့ၣ်ထီၣ် ဘျီထီၣ်ဖးဒိၣ် ဒ်အမ့ၢ်တံာ်ဘျီထီၣ်ကျဲမ့ၢ်ဖးဒိၣ်, တံၤ, မ့ၢ်အူအကျိၣ် ဒီးတံာ်တုၤထီၣ် မ့ၢ်ကျိၣ်ဝဲကွၢ်ကဝီၤဒိၣ်လီၤဆီ (special economic zones) န့ၣ် တံာ်ယုထံၣ် သ့ၣ်ညါအီၤ လီၤတံာ်လီၤဆဲး တအိၣ်ဒဲးဘၣ်န့ၣ်လီၤ. သနက့ တံာ်ဂ့ၢ်ဖျါထီၣ်လၢ န့ၣ်တစဲးလၢအံၤတစဲး ဘၣ်ထွဲသ့ၣ်ပျာ်ဟးဂီၤလီၤမာ်ဒီးစ့ၢ်လီၤ လီၤလီၤ မ့တမ့ၢ်လၢကျဲ အဂူအဂူခိဖျိလၢတံာ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်အယိၣ်အိၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်ထီၣ်ဆူမ့ၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ကျိၣ်ဝဲကွၢ်ကျဲမ့ၢ်ဒိၣ် (East-West Economic Corridor (EWEC)) လၢအဘၣ်တံာ်သ့ၣ်ညါအီၤလၢ အ့ရှၢ်ကျဲမ့ၢ်ဒိၣ် (Asian Highway) လၢ အဒီးန့ၢ်ဘၣ်ကျိၣ်စ့တံာ်ဆိၣ်ထွဲလၢ ADB ဒီးကျဲအံၤအထီၣ်အိၣ်ဝဲ ၁၀၃ မံးလၢ လၢ အလဲၤခိဖျိဝဲကညီကီၢ်စဲၣ်, စးထီၣ်အသးဖဲ ဒိၣ်သမံာ်တံၤ လၢကညီဒီးတလၢ (မိၣ်) ကီၢ်စဲၣ်အဆၢ ဒီးလဲၤဝဲဆူ ကီးတရံးကီၢ်ဆၣ် ဒီးကတံာ်ဖဲ ရၤမတံာ်ဆၣ်ဝံၤ လဲၤ ခိဖျိကဒီးဝဲသ့မ့ၢ်ကျိၣ် ဒီးန့ၣ်လီၤဆူဝှာ်မဲဆီ လၢကီၢ်တဲၣ်ကီၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်အိၣ် တုၤဒီးအတံာ်ရဲၣ်တံာ်ကျဲလၢ ကမၤဂ့ၢ်ထီၣ် ဒီးမၤထီၣ်ထီၣ်ကျဲမ့ၢ်အံၤလၢ ကညီကီၢ်စဲၣ် အပူၤလၢအထီၣ်လၢကအိၣ် ၁,၀၀၀ မံးလၢ (DICA 2017:20) န့ၣ်လီၤ. ဖဲတံာ် ထုထီၣ် တံၤသကိးအတံၤ လၢအဘျးဝဲကီၢ်ကယီၤဒီးကီၢ်ကီၢ်တဲၣ် လၢအမ့ၢ် ဝှာ်ရၤ မတံာ်ဒီးဝှာ်မဲဆိး ဖဲ ၁၉၉၇ ဝံၤအလီၤခံ တံၤအသီတဘိ ဘၣ်တံာ်တုၤအီၤအဖၤမ့ၢ် လၢ တံာ်ကူလဲၤမၤကဒီးတံာ်လဲၤတံာ်ကူ လၢကီၢ်ပယီၤဒီးကီၢ်ကီၢ်တဲၣ်အဘၣ်စၢအဂီၢ်န့ၣ် လီၤ. မ့ၢ်ထီၣ်ဆူမ့ၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ကျိၣ်ဝဲကွၢ်ကျဲမ့ၢ်ဒိၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ကျဲဘျးဝဲအမံာ်ပျာ်တဘိလၢ အ

ကဒူးဘူးစဲဝဲ မဲခိုင်လီၤကဝီထံကီၢ်တဖၣ် (Greater Mekong Sub-region (GMS))
ဒီးကျဲအံၤတနီၤ လဲၤခိဖျိဝဲကညီကီၢ်စဲၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢကညီကီၢ်စဲၣ်အပူၤ တၢ်တ့ထီၣ်
ဝဲကျဲမ့ၢ်ဖးဒိၣ်ခံတီၤ လၢအဒိးန့ၢ်ဘၣ်ကျိၣ်စ့တၢ်မၤစၢၤလၢ ADB ဒီး တၢ်မ့ၢ်လၢအိၣ်
လၢ ကျဲအံၤကဝဲဖဲ ၂၀၁၉ နံၣ်အလၢၢ်ယၣ်ယၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတယံၣ်တမိၢ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ် တၢ်ဘိထီၣ်ကျဲလၢကညီကီၢ်စဲၣ်အံၤ မၤဆူၣ်
ထီၣ်စ့ကဝဲတၢ်သဘံၣ်သဘုၣ် မ့ၢ်လၢကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်အသုးတဖၣ် န့ၣ်လီၤဟးထီၣ်
အါထီၣ် ဒီးဟံးန့ၢ်လဲၢ်ထီၣ်တၢ်လီၢ် ဒီးတဘျီယီ တၢ်ပြုလိာ်သးလၢ တၢ်ကထၢတၢ်
လဲၢ်တၢ်က့ၤအခိအသ့လၢကျဲခိၣ်အါထီၣ် (Jolliffe 2016:56) န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လၢကရူၢ်ကရၢဘၣ်ထွဲကြးပၢ်သ့ၣ်ပၢ်သးဒီးကွၢ်ထံဆိကမိၣ်တဖၣ်

တၢ်ပၢ်ဖျါတဘျီအံၤ ပၢ်ဖျါထီၣ်ဝဲလၢ ခါဆူညါန့ၣ် တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢ
ကီၢ်ပယီၤသ့ၣ်ပျၢ်တဖၣ် အဖိခိၣ်ကအါထီၣ် မ့ၢ်လၢထံကီၢ်တဘျီအံၤ ကမၤလဲၢ်
ထီၣ်အမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ် ဒီးအတၢ်ဒူးဘူးစဲသးလၢ ဟီၣ်ခိၣ်ဖျါၣ် ကဆူၣ်ထီၣ်အယီ
န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်သ့ၣ်လၢအဒူးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်ပျၢ်ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်
သ့ၣ်တၢ်ဖျးမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်မၤဖးဒိၣ် ဒီးဟံၣ်ဖိယီဖိသ့ၣ်ဆါအိၣ်တၢ်အပတီၢ်, တၢ်
ကမၤဖျါထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကလီ VEV, တၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤ, တၢ်ထုးထီၣ်လီ
ဂံၢ်ထံတမၢ်ဖးဒိၣ် ဒီးတၢ်တ့ထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ် ဖးဒိၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်
သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တခါဒီးတခါအိၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်အသး ဒီးဒ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ယံၣ်
ထီၣ်အသိးမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတၢ် အါထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အံၤအယီ အရူဝဲဒၣ်
လၢ တၢ်ကနၢ်ဟံၢ် တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်သ့ၣ်ခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢ အဒူးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်ပျၢ်အတၢ်
ဟးဂီၤဒီးလီၤမၢ် ဒီးအလီၢ်အိၣ်လၢ တၢ်ကမၤအါထီၣ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါ လၢအဝဲသ့ၣ်
အတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးအိၣ်ဒ်လဲၣ် ဒီးအဝဲသ့ၣ်ခဲလၢန့ၣ် မၤဘၣ်ဒိသ့ၣ်ပျၢ် ဒီးပုၤလၢ
အဒိးသန့ၤအသးလၢ သ့ၣ်ပျၢ်တၢ်အိၣ်ယၢၤတဖၣ်အခွဲးအယၢ်ဒီး အတၢ်လုၢ်အိၣ်သး
သမူ လၢကျဲဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

အါန့ၢ်အန့ၣ် တၢ်မၤအါထီၣ် တၢ်ဘျီလီၤစ့တၢ်မၤလၢ မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးန့ၣ်
စ့ကဝဲတၢ်သဘံၣ်သဘုၣ် လၢအအိၣ်တ့ၢ်တဖၣ် တၢ်ကြးပၢ်သ့ၣ်ပၢ်သး ပၢ်ထံးနီၤ

ဖးအီး မ့အတၢ်ဘၣ်ထွဲလၢ သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၤမၤအိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤခဲအံၤန့ၣ် အါ တက့ၢ် ဖဲတၢ်မၤဖိလဲၣ်စံၣ်တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါလၢ, တၢ်ပၣ်ထံနီၤဖး ဒီးတယုကျဲလၢ တၢ်ကဒိတအၢ သ့ၣ်ပှၢ်စ့ၤလီၤလၢ ကီၢ်ပယီၤအပူၤတဖၣ်အခါ တၢ်တက့ၢ်ယုၣ်ဝဲ စုက ဝဲၤတၢ်သဘံၣ်သဘုၣ်အတၢ်ဘၣ်ထွဲတဖၣ်ဘၣ်. လၢတၢ်အံၤအယီၤ တၢ်အံၤ တမ့ၢ် တၢ်အလၢပျဲ မ့ၢ်လၢကီၢ်ပယီၤသ့ၣ်ပှၢ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢအအိၣ်တၢ်တဖၣ် အါ တက့ၢ်အိၣ်ဝဲဝဲ စုကဝဲၤတၢ်သဘံၣ်သဘုၣ်အလီၢ် လၢကလုၢ်ဖျါဖျိၣ်စီၣ်စုကဝဲၤတဖၣ် အဟီၣ်ကဝီၤအယီၤန့ၣ်လီၤ.

လၢကီၢ်စၢ်ဖျိၣ်ပဒိၣ်အဂီၢ်

- လူပိၣ်ထွဲဒီးဖိၣ်ကျၢယၢ် ကီၢ်စၢ်ဖျိၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီဒီးအဖိလဲၣ်စံၣ် လၢကီၢ်ပ ဒိၣ်တၢ်ပၤအဖိလဲၣ် လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဒိတအၢခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်, တၢ်ပဒုၣ်ပးဆွဲး ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ခွဲးယၢ်.
- လူပိၣ်ထွဲဒီးဖိၣ်ကျၢယၢ် ထံကီၢ်ဒိတဘၣ်တၢ်ပတုၢ်တၢ်ခးတၢ်အၢၣ်လီၤအလံၣ် ဃံးယၢ် (NCA) အတၢ်အၢၣ်လီၤမိၢ်ပှၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီး ကလုၢ်ဖျါဖျိၣ်စီၣ်စုကဝဲၤ အတၢ်ပၤတၢ်ဆုၢ်စိကမိၤ ဒီးတၢ်မၤသကိးတၢ် ဘၣ်ထွဲခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ် တက့ၢ်.
- မၤဖျါထီၣ် ပဒိၣ်အဘီမ့ၢ်သကိးဘီမ့ၢ်တၢ်အၢၣ်လီၤ လၢအဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်ရဲၣ်သဲ ကတီၤသ့ၣ်ပှၢ်လၢအအိၣ်ယုၣ် ဒီးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်ဖိးတၢ်မၤ လၢတၢ်လီၢ် ခဲလၢၣ်.
- ဩတၢ်လဲထီၣ်လဲထီၣ် တၢ်တိၢ်ကျဲလၢ အကမၤဘၣ်ဒိ သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်အိၣ်ယၤအိၣ် ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ် ဒီးဆီတလဲဆူးကါသ့ၣ်ပှၢ် ဆူတၢ်ဂၤအဂီၢ်တဖၣ်တက့ၢ်.

လၢခွဲအဲၣ်ယူၣ်အဂီၢ်

- လူပိၣ်ထွဲဒီးဖိၣ်ကျၢယၢ် ခွဲအဲၣ်ယူၣ် အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီဖိလဲၣ်စံၣ် လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဒိတအခိၣ်ယၢၤန့ဆၢၣ်, တၢ်ပဒုၣ်ပးဆွဲးခိၣ်ယၢၤန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ဒီးတၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ခွဲးယၢ်တဖၣ်တက့ၢ်.
- မၤဖျါထီၣ် ထံကီၢ်ဒိတဘၣ်တၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးတၢ်အၢၣ်လီၤအလံာ်ပံးယၢ် (NCA) အတၢ်အၢၣ်လီၤမိၢ်ပှၢ်လၢ အဘၣ်ထွဲဒီး ကလုာ်ဖျါဖိၣ်စုကဝဲၤ အတၢ်ပတၢ်ဆျၢစိကမိၤ ဒီးမၤသကိးတၢ် ဘၣ်ထွဲခိၣ်ယၢၤန့ဆၢၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ်တက့ၢ်.
- ဆိၣ်သနဲးပဒိၣ် ဖဲသိးအဝဲသ့ၣ်ကလူပိၣ်မၤထွဲဘီမုၢ်သကိးဘီမုၢ်တၢ်အၢၣ်လီၤဘၣ်ထွဲတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်ပှၢ် လၢအဝဲသ့ၣ် အၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်တ့ၢ်လံာ်တဖၣ်တက့ၢ်.
- လၢခွဲအဲၣ်ယူၣ်တၢ်ပအဖီလၢ် တြီတၢ်မၤတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီတၢ်တိာ်ကျဲၤ လၢအကမၤဘၣ်ဒိသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်အိၣ်ယၢၤ, ဆိတလဲတၢ်ဆူးကါသ့ၣ်ပှၢ်ဆူတၢ်ဂၤအဂီၢ် ဒီးမၤဘၣ်ဒိ တၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ခွဲးယၢ် ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်တဖၣ်တက့ၢ်.

လၢဘီမုၢ်သကိးဘီမုၢ်ကရၢမၤစၢတၢ်တဖၣ်အဂီၢ်

- တဘၣ်မၤစၢ တၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီတၢ်တိာ်ကျဲၤလၢ အကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိၣ်ယၢၤန့ဆၢၣ်, သ့ၣ်ပှၢ်တအိၣ်ယၢၤ ဒီးတၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အခွဲးအယၢ် ဒီးအတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢ ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်တဖၣ်တက့ၢ်.
- ဆိၣ်ထွဲ ခွဲအဲၣ်န့ယူၣ် အတၢ်ဂုၢ်ကျဲးစး ဘၣ်ထွဲ တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်ပှၢ်လၢ အဘၣ်တၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲအီၤလၢ ပှၢ်လီၢ်ကဝီဖိတဖၣ်တက့ၢ်.
- ဆိၣ်ထွဲအါထီၣ် တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါဒီးပာ်ဖးနီၤဖး ဘၣ်ထွဲ တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢ အဖူးအိၣ်ထီၣ် သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်ပးဂီၤ လီၤဆိဆိဒ်တၢ် တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးမုၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်, တၢ်ထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်မၤ, လီၤဂံၢ်ထံတမၢ်, ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘီဖးဒိၣ်တဖၣ်တက့ၢ်.
- ဖဲသိး တၢ်ကထၢန့ၢ်ယုာ် တၢ်ပဆျၢန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤသန့လၢအဂ့ၤတဖၣ်အဂီၢ် မၤဂ့ၤထီၣ် တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အကျဲ တက့ၢ်.

- Bhagwat T, Hess A, Horning N, Khaing T, Thein ZM, Aung K.M. K.H., Phyo, P., Tun, Y.L., Oo, A.H., Neil, A., Thu, W.M., Songer, M., Connette, K.L., Bernd, A., Connette, G., and P. Leimgruber. 2017. “Losing a jewel: Rapid declines in Myanmar’s intact forests from 2002-2014.” PLoS ONE, 12(5): e0176364.
- Connette, K.L., A. Bernd, Zaw Min Thein, Paing Phyo, Ye Lin Tun, Kyaw Htet Aung, N. Horning and G. Connette. 2016. Mining in Myanmar: Remote sensing of mining change between 2002 and 2015. ALARM/Eco-Dev, Yangon, Myanmar.
- Department of Agricultural Land Management and Statistics (DALMS). 2017. List of Land Transactions on VFV Land in the Union of Myanmar from 1991 to December 2016.
- Ministry of Agriculture, Livestock and Irrigation (MOALI), Naypyitaw. Directorate of Investment and Company Administration (DICA). 2017. Karen State: Investment opportunity survey report. Ministry of Planning and Finance, DICA, Yangon, Myanmar.
- Enters, T. 2017. Drivers of deforestation and forest degradation in Myanmar. UN-REDD Programme, Myanmar.
- Food and Agriculture Organization (FAO). 2015(a). Global Teak Trade in the aftermath of Myanmar’s Log Export Ban. Planted Forests and Trees Working Paper FP/49/E, by Kollert, W. and P.J. Walotek, Rome, Italy.
- FAO. 2015(a). Global Forest Resources Assessment 2015: How are the world’s forests changing? FAO, Rome.
- IFC, MOEE and MONREC. 2017. Strategic Environmental Assessment of the Myanmar Hydropower Sector. Washington, D.C.
- Japan International Cooperation Agency (JICA). 2013. Preparatory Survey for Integrated Regional Development for Ethnic Minorities in the South-East Myanmar. Ministry of Border Affairs, Naypyitaw.
- Jolliffe, K. 2016. Ceasefires, Governance and Development: The Karen National Union in times of change. The Asia Foundation, Yangon, Myanmar.
- Kissinger, G. 2017. Background Report for Identifying the Drivers of Deforestation and Forest Degradation in Myanmar. UN-REDD Programme and MONREC, Naypyitaw, Myanmar.
- Treue, T., Springate-Baginski, O. and Kyaw Htun. 2016. Legally and Illegally Logged out: Extent and drivers of deforestation and forest degradation in Myanmar. Yangon, Myanmar.
- Tun Tun Thein. 2019. Forest Cover Change Analysis in Karen State and 3D Mapping of Community Forests. Sone Sie, Yangon, Myanmar. Unpublished.
- Woods, K. 2015. Commercial Agriculture Expansion in Myanmar: Links to deforestation, conversion timber, and land conflicts. Forest Trends, Washington, D.C.
- Woods, K. 2019. Natural Resource Governance Reform in the Peace Process in Myanmar. Forest Trends, Washington DC.

ဘဏ်တင်ဆိန်ထွဲမၤစၢၤလၢ

